

https://doi.org/10.31516/2410-5325.061.05

УДК [784.4.:784.5:784.1]

С. А. Добронравова, викладач фахових дисциплін, Київський національний університет культури і мистецтв, кафедра народнохорового мистецтва і фольклору, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-6712-4185>

zoryanaboyanovych@ukr.net

В. В. Шевченко, професор, викладач диригування, хорового аранжування та інших фахових дисциплін, Київський національний університет культури і мистецтв, кафедра народнохорового мистецтва і фольклору, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-6348-2997>

7vita7@ukr.net

РОЗВИТОК НАРОДНОГО ХОРОВОГО ВИКОНАВСТВА В СУСПІЛЬСТВІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Розглядається розвиток народних хорових колективів у сучасний період становлення української нації. Проаналізовано значення народних хорових колективів для суспільства, актуальні дослідження, що розкривають проблеми хорового виконавського мистецтва, визначено основні функції. Означено сутнісні характеристики аматорських та професійних колективів хорового мистецтва. Виявлено вплив хорового мистецтва на суспільство в Україні. Описано способи вирішення зазначеної проблематики. Подано власні рекомендації щодо поліпшення розвитку народного хорового виконавства в Україні.

Ключові слова: *хорове мистецтво, народні колективи, аматорські колективи, пісенна творчість, традиції, культура, суспільство.*

С. А. Добронравова, преподаватель специальных дисциплин, Киевский национальный университет культуры и искусств, кафедра народнохорового искусства и фольклора, г. Киев

В. В. Шевченко, профессор, преподаватель дирижирования, хоровой аранжировки и других специальных дисциплин, Киевский национальный университет культуры и искусств, кафедра народнохорового искусства и фольклора, г. Киев

РАЗВИТИЕ НАРОДНОГО ХОРОВОГО ИСПОЛНИТЕЛЬСТВА В ОБЩЕСТВЕ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Рассматривается развитие народных хоровых коллективов в современный период становления украинской нации. Проанализировано значение народных хоровых коллективов для общества, определены основные функции. Отмечены существенные характеристики аматорских и профессиональных коллективов хорового искусства. Обозначено влияние хорового искусства на общество в Украине. Проанализированы актуальные исследования, раскрывающие проблемы хорового исполнительского искусства. Описаны способы решения указанной проблематики. Разработаны собственные рекомендации по улучшению развития народного хорового исполнительства в Украине.

Ключевые слова: *хоровое искусство, народные коллективы, аматорские коллективы, песенное творчество, традиции, культура, общество.*

S. A. Dobronravova, teacher of special disciplines, Kyiv National University Culture and Arts, Department of Folk Choir Art and Folklore, Kyiv

V. V. Shevchenko, professor, teacher of conducting, choral arrangement and other professional disciplines, Kyiv National University of Culture and Arts Department of Folk Choir Art and Folklore, Kyiv

THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL CHORAL SINGING IN THE SOCIETY AT THE PRESENT STAGE

The aim of this paper is to find out and analyze the features and development prospects of the Ukrainian folk choral art, their amateur and professional essence, and define their value and basic functions in Ukrainian society.

Research methodology. A large number of scientific, theoretical materials have been analyzed. Five main research papers (dissertation paper, scientific articles) are processed with the help of a thorough analysis.

Results. The role of the essence and value of the folk choral performance in Ukraine has been proved. The influence of the choral art on the society in Ukraine is indicated. The current research revealing the problems of choral performing art is analyzed. The ways of solving these problems are described. The authors have developed their own recommendations for improving the development of folk choral performance in Ukraine.

Novelty. The paper presents an attempt to carry out the complex analysis of the folk choral singing in the period of modern development.

The practical significance. The material in this article can be of interest to the students of higher educational establishments in the field of folk choral art. Recommendations are given to the study in the educational program of folk choral art and practical work with amateur and professional folk choral collectives.

Keywords: choral art, folk groups, amateur collectives, song creativity, traditions, culture, society.

Постановка проблеми. На сучасному етапі традиційне хорове мистецтво в Україні потребує відродження. Суспільство не є достатньо обізнаним із власним хоровим мистецтвом, зокрема кращими його репрезентаторами. Головна причина – зниження суспільного інтересу до культурно-мистецьких проєктів. За допомогою маніпуляційних технологій телебачення та індустрії розваг відбувається відокремлення суспільства від українських традицій, що водночас призводить до зниження моральних принципів нації загалом, загального інтересу до української культури. Ще однією актуальною причиною є всесторонній та масштабний розвиток масової поп-культури, що породжує супутні проблеми, пов'язані з відображенням та поширенням кращих зразків народного хорового виконавства. На нашу думку, народне хорове мистецтво – той засіб, який здатен сформувати духовний розвиток

суспільства, а також відродити національні традиції, звичаї та обряди, які започаткували українську державу як націю й за допомогою яких ми можемо ідентифікувати себе з-поміж інших народів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність народнопісенного виконавства та професійну підготовку виконавців народної пісні (народну пісню як складову національної художньої культури) досліджено в наукових розвідках: Т. П. Булат, М. М. Гордійчук, Н. М. Корнієнко, І. Ф. Ляшенка, О. С. Найден, В. І. Новійчук, О. М. Семашко, Г. А. Скрипник, Л. С. Черкашина та ін. Дослідженню проблем українського народного хорового виконавства та особливостям його розвитку в Україні (XIX – XX ст.) присвячена дисертаційна праця О. М. Скопцової, де автор розкриває значення народнопісенної творчості в культурно-мистецькому середовищі. Означенню актуальних проблем українського хорового співу, з'ясуванню основ хорового співу та етнохудожніх цінностей української пісенної культури в системі музичної фольклористики приділяли увагу такі вчені: С. Й. Грица, Г. А. Дзюба, О. Г. Бенч-Шокало, А. І. Іваницький та ін.

Важливими для цього дослідження стали наукові розвідки, в яких набули висвітлення сутність і особливості українського народного хорового виконавства (О. М. Скопцова); проблеми хорового виконавства на сучасному етапі (С. А. Федюра); хорове мистецтво в культурно-мистецькому середовищі (К. Ю. Давидовський); виховання молоді за допомогою хорового мистецтва (О. А. Яненко); історія та сучасне побутування традиційної народної пісні (В. С. Доріневська).

Проте питання, пов'язані з дослідженням значення народнохорового мистецтва, достеменно не розкриті, розглянуто лише окремі аспекти розвитку хорових колективів, що, на нашу думку, унеможливило визначити цінність, значення хорового виконавства для суспільства України. Мало досліджено роль українських хорів, їх функції, способи впливу на суспільство. Надто важливо ґрунтовно проаналізувати сутність і значення народного хорового мистецтва як одного зі способів пробудження суспільної свідомості. Оскільки народне мистецтво України є ціннісним надбанням українського суспільства, де хори народної пісні, фольклорні хорові колективи мають бути ключовими репрезентаторами українського народнопісенного мистецтва.

Мета — на основі комплексного аналізу з'ясувати та проаналізувати особливості й перспективи розвитку українського народного хорового мистецтва, розкривши їх аматорську та професійну сутність, значення, основні функції в українському суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Народна творчість тісно взаємодіє із професійним мистецтвом. Національну художню культуру,

розвиток якої підпорядковується загальним законам еволюції, має свою специфіку, яка зумовлена історичними передумовами та соціокультурним простором, досліджує В. С. Доріневська в «Деяких питаннях сценічного втілення народної пісні» (2017, с. 258–261). Народну культуру науковці розподіляють на матеріальну й духовну, вивчення обрядових пісень, без урахування їх важливих обрядових функцій, обрядової атрибутики, неможливе. У творенні народної культури людина відіграє ключову роль. Творча діяльність людини, що формувалася протягом багатьох століть і є однією з форм вияву мистецької діяльності людства, набула відображення в терміні «фольклор». Це поняття віддзеркалює культурний досвід людини, одяг, житло, предмети побуту та інтер'єру, виготовлення знарядь праці, предметів прикладного й художнього вжитку, духовної культури — мови поезії, музики, танців (Ляшенко (Ред.), 1996, с. 38).

А. Іваницький (1999, с. 4) у праці «Українська музична творчість» визначає народну творчість як складову усної традиції, синонімом якої є термін «фольклор», уведений англійським істориком та бібліографом Вільямом Томсоном ще в 1846 р. Творення фольклору відбувається переважно в сільському середовищі, адже воно є тим місцем, де людина проходить свій життєвий шлях, налагоджує власний та громадський побут, формує систему обрядів, ритуалів, котрі стають для неї нормою поведінки (Ляшенко (Ред.), 1996, с. 39).

Для багатьох українців, котрі протягом століть були позбавлені власного державотворення, народна культура, фольклор — більше, ніж народна традиція. Фольклор завжди залишався важливим фактором збереження національної свідомості. В умовах русифікації, колонізації, дискримінації українських шкіл у радянський період (усунення національної мови практично з усіх навчальних закладів) важливою основою були народна культура, пісенний фольклор (Ляшенко (Ред.), 1996, с. 300).

С. Грица у своїх етномузикологічних розвідках «Трансмісія фольклорної традиції» (2002, с. 28) визначила український фольклор як питому національну цінність, що в умовах чужих режимів зазнав численних заборон, тому й не зміг бути представлений у всій повноті на європейській культурній арені.

Хори народної пісні — важлива складова музичної культурної спадщини країни, яка водночас належить до сучасної народної творчості. Хоровий спів здатен зацікавлювати велику кількість людей, об'єднувати їх спільними ідеєю та інтересами.

Важливою особливістю українського народного гуртового (колективного) та хорового співу є процес утворення багатоголосся. Носії

традиції народного багатоголосого співу становлять своєрідний творчий організм, що формувався протягом багатьох років і навіть десятиліть. Українське багатоголосся розвинулося від найдавніших і найпростіших форм (перегуки-діалоги двох гуртів-виконавців у календарно-обрядовій традиції) до складного підголоскового співу, поєданого з іншими формами багатоголосся. Це – унікальне художнє явище у світовій народній музичній культурі, яке за своїм багатством можна порівняти лише з грузинським чоловічим багатоголоссям. Багатоголосна пісня посідає значне місце, адже на ній ґрунтується колективна народна творчість (Скрипник (Ред.), 2006, с. 114).

Як зазначає О. М. Скопцова (2005, с. 3), нині народне хорове мистецтво завдяки глибокій духовній сутності відіграє важливу роль у відродженні й актуалізації художніх цінностей, інтеграції та культурному розвитку суспільства. Адже народний хор є одним із традиційних різновидів народного хорового мистецтва, що завдяки своєму яскравому національному колориту всесторонньо виявляє естетику української фольклорної культури.

В Україні широко розповсюджені хорові ансамблі, як аматорського, так і професійного рівня. Аматорськими зазвичай вважають колективи, учасники яких не здобули професійної освіти. Такі колективи об'єднують прихильників народної хорової пісні. В аматорських колективах учасники виступають на добровільній основі, а самі колективи не є прибутковими. Проте часто хоровий колектив, розпочинаючи свою діяльність як аматорський, стає успішним і набуває визнання на професійній сцені, а у відгуках фахових мистецьких видань подається як професійно сформований. У багатьох випадках успішний розвиток аматорських колективів безпосередньо залежить від керівного складу.

У сучасній творчості аматорство – соціокультурний феномен. Аматорство – це не заняття людини певною діяльністю у вільний час, це гуманістичний акт, у якому людина перетворює хобі на основну діяльність (Ляшенко (Ред.), 1996, с. 318). Сучасне аматорство часто орієнтується саме на ті зразки творчості й виконавської майстерності, що досягли високого рівня завдяки професійним методам, а саме на академічні форми мистецтва та професійні норми виконавства. Поряд із цим існують тенденції, сутність яких визначається орієнтацією на фольклорні або напівфольклорні форми творчості. У репертуарі аматорських колективів важливе місце посідають народні пісні, танці, народна інструментальна музика, які засвоєні через професійне мистецтво та звичні форми його поширення: ноти, радіо, телебачення, популярні й наукові збірники народної творчості. У хорах народної пісні,

сучасного аматорства, що розвиваються у фольклорному руслі, помітний вплив професійного мистецтва (Ляшенко (Ред.), 1996, с. 319–320).

О. М. Скопцова, аналізуючи професійні хорові колективи, відзначає критерії мистецького професіоналізму, уважаючи, що в сучасному мистецтві це питання недостатньо розкрито. На думку дослідниці, основні ознаки мистецького професіоналізму такі: дотримання національних художньо-естетичних принципів хорового виконавства; жанрово-стильова різноманітність репертуару; синтез хорового й сольного співів, народної хореографії та інструментальної музики; культивування своєрідної виконавської манери, наявність специфічних народних тембрів; професійне виконавство пов'язане із професійною діяльністю артистів, котрі володіють комплексом теоретичних знань і практичних навичок, набутих у результаті фахової підготовки та досвіду роботи; наявність керівного складу та фінансування (державне меценатство, спонсорство, інвестиції тощо) (Скопцова, 2005, с. 26).

Раніше, наприкінці XIX ст. в українському суспільстві як аматорські, так і професійні хорові колективи мали змогу активно гастролювати, адже розвиток хорового виконавства набув яскравих форм виявлення та поширення.

У Галичині концертно-гастрольні поїздки здійснювали студенти, учасники гурту «Дружній лихвар», члени академічного братства, а також сільський хор, керівником якого був Й. Вітошинський. На Наддніпрянщині хорову культуру розвивали та поширювали під впливом творчості М. Лисенка (Скрипник (Ред.), 2009, с. 14).

Нині такі гастрольні тури майже не відбуваються через брак коштів, спонсорів, українських меценатів.

Ельвіра Едуардівна Запорожець (2008) відзначила, що становлення концертної хорової композиції, вокально-хорового виконавства в середині XIX ст. є важливим етапом в історії української музики.

Розвиток хорового мистецтва в 1990 рр. зацікавив велику кількість слухачької аудиторії, композиторів, виконавців, музикознавців. У той час дедалі більше українців виявили інтерес до сучасних опусів, а також старовинної музики.

О. М. Батовська (2016, с. 20) визначає сучасну хорову музику як стильову толерантність, що поєднує багато смислів, серед яких найважливішим є відновлення пам'яті, традицій.

В Україні немало хорових колективів існують завдяки власним зусиллям, самостійно вирішують проблеми фінансування, шукають шляхи виходу на міжнародний рівень, беруть участь у різноманітних конкурсах, фестивалях, присвячених народнопісенній культурі, репрезентуючи та поширюючи українське хорове мистецтво на світовому

рівні. Знаковими хоровими колективами України, на нашу думку, є: Національний академічний народний хор України імені Г. Верьовки (Василюк), Національна заслужена академічна капела України «Думка» (Василюк), Державний академічний Волинський народний хор (*Державний академічний Волинський народний хор. Офіційний сайт*), Етнографічний хор «Гомін» (*Етнографічний хор «Гомін». Офіційний сайт*), академічний камерний хор «Хрещатик», Черкаський академічний заслужений народний хор, Чернігівський академічний народний хор, заслужений академічний Закарпатський народний хор, заслужена академічна капела України «Трембіта» (Василюк) та ін.

О. А. Яненко в дослідженні «Хорове мистецтво як засіб формування мобільного фахівця-музиканта» зауважила, що активно пропагували національне хорове мистецтво в Україні та за її межами наприкінці ХХ ст. капела «Думка» (керівник Є. Савчук) та український народний хор імені Г. Верьовки (керівник А. Авдієвський). Активно концертує хор Національної опери України імені Т. Г. Шевченка під керівництвом Л. Венедиктова (Яненко).

Як відзначила О. А. Яненко, у зв'язку з необхідністю долучення молодого покоління до масової музичної культури на початку ХХІ ст. музично-педагогічні факультети реорганізовували в мистецькі факультети, де хорове мистецтво набуло нового статусу (Яненко).

Протягом багатьох років одним з кращих хорових колективів серед ВНЗ Києва є студентський хор кафедри хорового диригування Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова (керівник А. Т. Авдієвський) (Яненко).

Знаковим, на нашу думку, є народний хор кафедри народнопісенного та хорового мистецтва імені С. Павлюченка (художній керівник і головний диригент О. Скопцова) — провідний навчально-творчий колектив України, володар Гран-прі ІІІ всеукраїнського фестивалю-конкурсу колективів народного хорового співу імені П. Демущього (Київ, 2001); дипломант ІІІ Міжнародного фестивалю «Пісня без кордонів» (Київ, 2007); лауреат літературно-мистецької премії імені Д. Луценка «Осіньне золото» за 2010 р. (Полтава, вересень 2010); лауреат міжнародного хорового фестивалю-конкурсу MUNDUS CANTAT (Сопот, Польща, 2013).

Камерний хор імені Б. Лятошинського (керівники В. Іконник та К. Пігров) є своєрідним пропагандистом як західноєвропейської хорової музики, так і сучасної української. Цей колектив започаткував камерний хоровий рух в Україні, виконує різностильову музику — від старовинних духовних творів до сучасних авангардних, які вирізняються технічною складністю та оригінальним композиторським задумом.

О. Яненко відзначила, що в 1986 р. в Ужгороді засновано камерний хор «Кантус» під керівництвом Е. Спокача, а 1991 р. починає діяти рівненський камерний хор «Воскресіння» (керівник О. Тарасенко). На початку 1990 рр. засновано самодіяльний хор «Київ», який згодом стає муніципальним (керівник М. Гобдич). У 1990 р. створено професійний камерний хор Харківської філармонії під орудою В. Палкіна. Яскравим прикладом самобутності сучасного хорового колективу є представник нового типу – житомирський камерний хор «Орея» (керівник О. Вацек) (Яненко).

Згодом у Києві започатковано всеукраїнський конкурс хорових диригентів (діє з 1999 р.), у якому й досі беруть участь безліч молодих хормейстерів з усієї України. Яскравим явищем хорової культури України стали конкурси хорових колективів імені М. Леонтовича, де змагаються як професійні хори, так і аматорські. Понад десять років діє хорфест «Золотоверхий Київ» (організатор М. Гобдич). Цей фестиваль демонструє потужність і українського хорового виконавства, і композиторської творчості загалом. Ключовою ознакою фестивалю стало висвітлення найяскравіших здобутків української композиторської школи. Протягом трьох десятиліть діє Кіровоградський камерний хор, що відзначається своєю майстерністю (керівник Юрій Любович) (Яненко).

Нині надто важливо популяризувати хорове мистецтво, адже спостерігається засилля пісенної поп-культури України, яка переважно поширюється російською мовою, за допомогою державної культурної політики, та всіх можливих засобів масової інформації, інвестування українських вокальних мистецьких проєктів (залучення інвесторів, меценатів, спонсорів, які б допомагали і сприяли розвитку та успішно просуvalи колективи в маси) поширювати українську народну пісенну культуру. Помітно, що небагато популярних естрадних виконавців співають державною мовою або якщо й співають, то лише кілька композицій, а основний репертуар складається з популярних російськомовних пісень.

Державні структурні підрозділи у сфері культури повинні різноманітно сприяти розвитку хорів як фінансово, так і на законодавчому рівні. Необхідно, щоб хори в Україні здійснювали повномасштабну гастрольну діяльність не лише великими містами, але й районними центрами, сільськими місцевостями.

О. М. Скопцова (2005) доцільно відзначила, що, незважаючи на фінансово-економічні проблеми, відсутність регіональних програм культурного розвитку та комплексу державних інформаційно-культурних заходів, сфера сучасного народного хорового мистецтва

характеризується інтенсифікацією музично-концертного життя, заснуванням нових професійних та аматорських колективів, підвищенням рівня їх виконавської майстерності, активізацією професійної композиторської творчості для народного хорового виконавства.

Проте ситуація в державі не може не відобразитися на суспільстві, розвитку культури в державі загалом. Питання державотворення культури нації повинно активно вивчатися владою. Нині необхідно здійснювати фінансування народнохорової сфери з метою посилення інтересу суспільства до хорових колективів. Важливо відновити концертно-гастрольну діяльність хорових колективів. Для розвитку в сучасному мистецькому континуумі народним колективам необхідно заручитися підтримкою Міністерства культури України, щоб поширювати народнописенну культуру на державному рівні, розвиваючи національну свідомість населення. Хорові колективи виконують важливі функції, які здатні сприяти якісним змінам у суспільстві. Тому слід відзначити, що хорове мистецтво виконує особливі функції: виховну (особистість виховується в колективному дусі); компенсаторну (призначена надати можливості особистості реалізувати бажання й здібності); прагматичну (яка виявляється у прагненні людини реалізуватись у житті); комунікативну (об'єднує людей навколо позитивної основи); пізнавально-просвітницьку; гедоністичну; етичну; естетичну; соціальну тощо (Давидовський, 2014, с. 179–184). На нашу думку, саме ці функції позитивно впливають на свідомість людей, формують дух патріотизму, любов до Батьківщини, повагу.

Висновки. Отже, однією з важливих форм духовної культури та специфічного її виду є народне хорове виконавство, яке має суттєвий соціокультурний потенціал, що визначає його характеристики в суспільстві та здатне позитивно впливати на населення. Нині відродження національної свідомості в суспільстві має велике значення, тому пріоритетним завданням керівних структур має бути виховання любові в громадян до власної культури й мистецтва дієвими засобами. Одним із них є активні гастрольні тури знакових народнописених колективів по містечках і селах України з метою репрезентації власної культури за допомогою пісні, поширення серед широких мас населення, формування любові до національного ціннісного надбання. Хорові колективи є важливим та ефективним засобом, за допомогою якого пісенна народна культура може набути важливого значення в суспільстві. Актуальними є ґрунтовне вивчення й аналіз концертно-гастрольної діяльності знакових хорових колективів у сучасному культурно-мистецькому просторі України, що становить перспективи подальших досліджень.

Список посилань

- Батовська, О. М. (2016). Інноваційні форми виконавської презентації сучасної академічної хорової музики а cappella (на прикладі «Прощай, XX век» В. Мужчиля). *Вісник КНУКіМ. Серія: «Мистецтвознавство»: збірник наукових праць*, 34. Київ: КНУКіМ.
- Василюк, А. *Хорові та вокально-хорові колективи*. Узято з <http://www.ukrmusic.org/tematychni-kat-atalohy/horovi-ta-vokalno-horovi-kolektyu>
- Грица, С. Й. (2002). *Трансмісія фольклорної традиції: етномузикологічні розвідки*. Київ–Тернопіль: Видавництво «Астон».
- Давидовський, К. Ю. (2014). Хорове мистецтво в культурно-мистецькому середовищі (на прикладі творчої діяльності жіночого хору Київського інституту музики імені Р. М. Глієра). *Вісник НАККіМ*, 2. Київ: НАККіМ.
- Державний академічний Волинський народний хор. Офіційний сайт*. Узято з <http://volynchoir.com.ua>
- Доріневська, В. С. (2017). Деякі питання сценічного втілення народної пісні. *Молодий вчений*, 10 (50). Херсон.
- Етнографічний хор «Гомін». Офіційний сайт*. Узято з <https://homin.etnoua.info/pro-hor-homin/>
- Запорожець, Е. Е. (2008). *Історичні етапи розвитку вокально-хорового мистецтва України*. Узято з http://www.rusnauka.com/25DN_2008/MusikaAndLife/29238doc.htm
- Іваницький, А. І. (1999). *Українська народна музична творчість: навчальний посібник* (2-ге вид., доопр.). Київ: Музична Україна.
- Скрипник, Г. А. (Ред.). (2009). *Історія української музики* (Т. 1: XX ст., с. 800). Київ: НАН України, ІМФЕ імені М. Т. Рильського.
- Народний хор імені С. Павлюченка. Офіційний сайт*. Узято з <http://fmm.knukim.edu.ua/ukrajinskij-narodnij-khor-im-s-pavlyuchenka>
- Скопцова, О. М. (2005). *Становлення та особливості розвитку народно-хорового виконавства в Україні (кінець XIX – XX століття)* (Дисертація кандидата мистецтвознавства: 17.00.01). Київський національний університет культури і мистецтв. Київ.
- Скрипник, Г. А. (Ред.). (2006). *Українська музична енциклопедія* (Т. 1). Київ: НАН України, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського.
- Ляшенко, І. Ф. (Ред.). (1996). *Українська художня культура: навчальний посібник*. Київ: Либідь.
- Федюра, С. А. (2013). Хорове виконавство на сучасному етапі. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки: збірник наукових праць*, 1. Ніжин.
- Яненко, О. А. (2012). Хорове мистецтво як засіб формування мобільного фахівця-музиканта. *Хорове мистецтво України та його подвижники*

ки: збірник матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції, 18–19 травня 2012 р. Державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич. Узято з <http://ddpu.drohobych.net/fd/univ/conf/ZbirnykPDF.pdf>.

References

- Batovsky, O. M. (2016). Innovative forms of the performance presentation of contemporary academic choral music a cappella (for example, “Goodbye, XX Century” by V. Menzhel). *Herald KNUCiM. Series: “Art Studies”: a collection of scientific works*, 34. Kyiv: KNUCiM. [In Ukrainian].
- Vasilyuk, A. *Choral and vocal choral groups*. Retrieved from <http://www.ukrmusic.org/tematychni-kat-atalohy/horovi-ta-vokalno-horovi-kolektyy>. [In Ukrainian].
- Gritsa, S.Ya. (2002). *Transmission of folk tradition: ethnomusicological intelligence*. Kyiv-Ternopil: Aston Publishing House. [In Ukrainian].
- Davydovsky, K. Yu (2014). Choral art in the cultural and artistic environment (the case of the creative activity of the female choir of the Kyiv Institute of Music named after R. Glier). *Bulletin NAKKiM*, 2. Kyiv: NAKKiM. [In Ukrainian].
- State Academic Volyn People’s Choir. Official site*. Retrieved from [http // volynchoir.com.ua](http://volynchoir.com.ua) [In Ukrainian].
- Dorinjevskaya, V. S. (2017). Some questions of the stage performance of the folk song. *Young Scientist*, 10 (50). Kherson [In Ukrainian].
- Ethnographic Choir “Gomin”. Official site. Retrieved from <https://homin.etn-oua.info/pro-hor-homin/> [In Ukrainian].
- Zaporozhets, E. E. (2008). *Historical stages of development of vocal-choral art of Ukraine*. Retrieved from http://www.rusnauka.com/25DN_2008/MusikaAndLife/29238doc.htm. [In Ukrainian].
- Ivanitsky, A. I. (1999). *Ukrainian folk musical work: a textbook* (2nd ed., Refined). Kyiv: Muzychna Ukraina. [In Ukrainian].
- Skrypnyk, G.A. (ed.). (2009). *The history of Ukrainian music* (Vol. 1: XX centuries, p. 800). Kyiv: NAS of Ukraine, Institute of Art Studies, Folklore Studies and Ethnology named after M. T. Rylsky. [In Ukrainian].
- Folk Choir named after S. Pavlyuchenko. Official site*. Retrieved from <http://fmm.knukim.edu.ua/ukrajinskij-narodnij-khor-im-s-pavlyuchenka>. [In Ukrainian].
- Skoptsova, O. M. (2005). *Formation and features of development of folk choral performance in Ukraine (late 19 - 20 centuries)* (Thesis of the candidate of art studies: 17.00.01). Kyiv National University of Culture and Arts. Kyiv. [In Ukrainian].
- Skrypnyk, G. A. (ed.). (2006). *Ukrainian Music Encyclopedia* (Vol. 1). Kyiv: NAS of Ukraine, Institute of Art Studies, Folklore Studies and Ethnology named after M. T. Rylsky. [In Ukrainian].

- Lyashenko, I. F. (ed.). (1996). *Ukrainian Art Culture: Textbook*. Kyiv: Lybid. [In Ukrainian].
- Fedura S.A. (2013). Choral performance at the present stage. *Scientific notes of the M. Gogol Nizhyn State University. Psychological and pedagogical sciences: a collection of scientific works*, 1. Nizhyn. [In Ukrainian].
- Yanenko, O. A. (2012). Choral art as a means of forming a mobile specialist-musician. *Choral Art of Ukraine and its ascetics: a collection of materials of the 2nd International Scientific and Practical Conference, May 18-19, 2012*. Ivan Franko State Pedagogical University. Drohobych. Retrieved from <http://ddpu.drohobych.net/fd/univ/conf/ZbirnykPDF.pdf>. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 16.04.2018 р.